

*Чудновець А. А.,
здобувачка кафедри
міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАНКУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

У статті досліджуються причини, передумови, етапи і особливості заснування однієї з найбільш впливових міжнародних фінансових організацій сучасності – Європейського банку реконструкції та розвитку.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації, Європейський банк реконструкції та розвитку.

Огляд проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. у європейському регіоні відбулися значні геополітичні та економічні зміни. Країни і народи Центральної і Східної Європи, а також колишнього Радянського Союзу стали на шлях демократії та ринкових відносин. Ці зміни відкрили історичну можливість в рамках міжнародної співпраці кардинально поліпшити життя для майже 400 млн. громадян у світі.

Саме діяльність міжнародних організацій є показником економічних, соціальних та політичних змін у міжнародній спільноті. Сьогодні навряд чи можливо уявити міжнародні відносини без міжнародних організацій. Слід також додати, що роль міжнародних організацій суттєво підвищується з розвитком міждержавних зв'язків та відносин. Внаслідок активізації та розширення міжнародного співробітництва посилюються міжнародні економічні та політичні інтеграційні процеси [1, с. 4].

«У сучасну епоху розвиток міжнародних організацій відбувається, перш за все, під впливом закономірностей суспільного розвитку, характерних для відповідної епохи», – вказує Є. О. Шибяєва [8, с. 5].

Л. А. Левіна наголошує, що «міжнародні організації допомагають знайти оптимальне співвідношення національних, державних та загальнолюдських інтересів і тим самим прийняти рішення, яке б задовольняло потреби всіх членів світового співтовариства» [9, с. 2].

Отже, сьогодні є дуже важливим дослідження правової природи міжнародних організацій, зокрема міжнародних фінансових організацій, однією з яких є створений у 1991 році Європейський банк реконструкції та розвитку (далі за текстом – «ЄБРР» або «Банк»).

Таким чином, проблематика нашої наукової статті має безпосередній зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика заснування та функціонування міжнародних організацій, зокрема Європейського банку реконструкції та розвитку, розглядається такими вітчизняними та іноземними науковцями як: Дунас О. І., Лебедева П. К., Левіна Л. А., Стреніна М. О., Шибяєва Є. О., Едвард Х'юїт (Edward A. Hewett), Поль Менквельд (Paul A. Menkveld) та ін. У своїх працях зазначені автори досліджують основні аспекти становлення, розвитку, функціонування та подальших перспектив діяльності таких міжнародних організацій як: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інших міжнародних фінансових організацій.

Вчені доходять узагальненого висновку, що міжнародні організації є необхідними саме в тих сферах суспільного життя, в яких сумісні дії є більш ефективним методом в досягненні результату, аніж дії окремих країн.

Однак, на сьогодні, в українській доктрині міжнародного права практично відсутні ґрунтовні дослідження правової природи Європейського банку реконструкції та розвитку, у тому числі особливостей заснування цієї міжнародної фінансової організації.

Виходячи з цього, мета статті полягає у дослідженні причин та етапів заснування Європейського банку реконструкції та розвитку, як міжнародної фінансової організації.

Керуючись викладеним, можна сформулювати такі основні завдання цієї статті:

- визначити причини заснування Європейського банку реконструкції та розвитку;
- встановити етапи заснування Європейського банку реконструкції та розвитку;
- визначити основні засади діяльності Європейського банку реконструкції та розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Метою створення нової міжнародної організації – Європейського банку реконструкції та розвитку було: по-перше, розвиток демократії, політичних реформ в країнах Центральної та Східної Європи; і, по-друге, європейський характер такої міжнародної установи.

Ця ідея була викликана змінами в геополітичній та економічній ситуації в Європі наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., а саме переходом країн Центральної та Східної Європи та країн – колишніх республік СРСР від централізованої економіки до ринкової та розвитком в цих країнах демократичних інститутів. Як зазначається у виданнях ЄБРР, Банк був створений у відповідь на основні зміни в політичному та економічному кліматі в Центральній та Східній Європі [13].

Деякі автори, зокрема Стреніна М. О., серед причин заснування ЄБРР зазначають такі: по-перше, МВФ та МБРР, членами яких були країни Центральної та Східної Європи, не мали досвіду сприяння розвитку країнам у перехідному періоді; по-друге, наприкінці 80-х років ХХ ст. колишній Радянський Союз знаходився в ізоляції від найбільш крупних міжнародних фінансових інститутів; по-третє, географічна близькість європейських країн поставила загальні регіональні задачі, такі як: боротьба із забрудненням навколишнього середовища, створення загальної європейської енергетичної системи і загальної системи комунікації та ін. На той час вирішення вказаних питань потребувало фінансування з єдиного крупного міжнародного центру [6, с. 33, 34].

На думку Лебедевої П. К., на заснування ЄБРР впливали також політико-економічні передумови, що зародилися безпосередньо в Європейському економічному співтоваристві [1, с. 16].

Ініціатором створення Європейського банку реконструкції та розвитку (the European Bank for Reconstruction and Development) вважається Президент Франції Франсуа Міттеран (François Mitterrand), який виступив з відповідною заявою у жовтні 1989 р. Ця ідея знайшла широку підтримку і серед європейських країн, і серед країн інших регіонів світу, однак була сприйнята з обережністю Європейським економічним співтовариством (ЄЕС)⁶ та Німеччиною. Європейська комісія (як представник ЄЕС) побоювалась, що ЄБРР стане надто впливовим членом міжнародної спільноти, що знизить вплив Європейського економічного співтовариства, у тому числі на країни Центральної та Східної Європи. Зі свого боку, Німеччина, яка була найбільшим інвестором в європейському регіоні, висловила стурбованість, що ЄБРР буде відігравати надто велику роль у відносинах з країнами Центральної та Східної Європи, що в свою чергу також знизить вагу Німеччини у зазначених відносинах [10].

⁶ За Маастрихтським договором про Європейський Союз 1992 р. Європейське економічне співтовариство було перейменовано в Європейське Співтовариство (з 1 листопада 1993 р.). За Лісабонським договором 2007 р. Європейське Співтовариство припинило своє існування, а його правонаступником став Європейський Союз (з 1 грудня 2009 р.) – *прим. автора*.

Проти створення нової фінансової установи в Європі виступали Сполучені Штати Америки та Японія, оскільки це могло б створити прецедент участі СРСР в міжнародних фінансових організаціях, чого ці країни намагалися не допустити; також США вважали, що будь-які потреби у міжнародному фінансуванні могли бути забезпечені Світовим банком (World Bank)⁷.

У грудні 1989 р. в Страсбурзі за ініціативою та за активної підтримки Європейської Ради⁸ було винесено на голосування питання щодо створення Європейського банку реконструкції та розвитку. Результатом стала пропозиція створення нової міжнародної (європейської) фінансової організації [13, с. 21].

Перша міждержавна конференція зі створення ЄБРР була проведена з 15 по 17 січня 1990 р. Результатом зазначеної конференції було прийняття рішення країнами-учасниками щодо необхідності створення ЄБРР, однак з низкою застережень щодо предмету діяльності нової міжнародної фінансової установи [10]. Найбільші спори виникли щодо питання: чим саме буде займатися ЄБРР? Великобританія та США вважали, що Банк буде надавати кредити приватним особам, розраховуючи на те, що кредити державам та міжнародним організаціям будуть надаватися Світовим банком. Франція та інші держави взагалі виступали проти встановлення будь-яких обмежень для кредитів ЄБРР. У подальшому США погодились бути одним із засновників Європейського банку реконструкції та розвитку, оскільки Франція заявила, що Банк може бути створений і без участі США. Європейський банк реконструкції та розвитку створювався у період, коли було відсутнє поняття «домінуючі країни» [17].

Друга (і основна) установча конференція була проведена з 8 по 11 березня 1990 р., на якій було досягнуто згоди щодо розподілу кредитів ЄБРР (60 % – на підтримку приватного сектору, 40 % – у державний сектор для підтримання інфраструктури з метою стимулювання приватних інвестицій).

Оскільки питання зв'язку між проектами, що фінансувалися Банком, та політикою певної держави, не були повністю вирішені, на цій конференції була оголошена необхідність дотримання країною-реципієнтом політичних вимог, що висуваються з боку ЄБРР. Слід зазначити, що в історії міжнародних фінансових установ це був перший випадок, коли надання фінансової допомоги певній державі безпосередньо залежало від політики цієї держави.

З 8 по 9 квітня 1990 р. пройшла третя міжнародна установча конференція, на якій було прийнято рішення щодо першочергової підписки на акції ЄБРР. Результатом стала підписка на 51 % акцій ЄБРР дванадцятьма державами-учасниками спільно з Європейським економічним співтовариством (ЄЕС) та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ). При цьому держави-засновниці встановили своє домінування в ЄБРР шляхом закріплення в його Статуті норми: 50 % плюс 1 акція повинні належати західноєвропейським країнам (які в документах ЄБРР іменуються «країнами групи А»).

Заключні переговори щодо створення ЄБРР були проведені у травні 1990 р. у Парижі, де тридцять вісім країн проти восьми узгодили Статут ЄБРР, і 29 травня 1990 р. у Єлисейському палаці (резиденція президента Французької Республіки в Парижі – **прим. автора**) пройшла офіційна церемонія підписання Статуту ЄБРР.

Таким чином, від моменту появи концепції створення Європейського банку реконструкції та розвитку до підписання його Статуту пройшло всього сім (!) місяців, що свідчить про неабияку зацікавленість західноєвропейських країн у створенні нового міжнародного кредитного інституту [10].

⁷ Основною організацією Світового банку є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) / International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) – **прим. автора**.

⁸ Європейська Рада – орган, представлений у форматі глав держав і глав урядів країн-членів ЄЕС. З 1 грудня 2009 р. Європейська Рада – одна із 7-ми інституцій Європейського Союзу – **прим. автора**.

Слід зазначити, що Європейський банк реконструкції та розвитку був створений як комерційний банк (а не як традиційний банк розвитку); зокрема стаття 36 Угоди про заснування ЄБРР [14] передбачає можливість розподілу чистого доходу між його акціонерами.

Початковий капітал ЄБРР становив 10 млрд. ЕКЮ⁹. У квітні 1997 р. відбулося подвоєння капіталу Банку до 20 млрд. ЕКЮ [3]. Це дозволило Банку і далі задовольняти зростаючий попит на його послуги та підтримувати фінансову самодостатність.

Засновниками Європейського банку реконструкції та розвитку стали 40 учасників: всі існуючі на той період часу європейські країни (крім Албанії); країни з інших географічних регіонів – США, Мексика, Венесуела, Марокко, Єгипет, Ізраїль, Японія, Австралія, Нова Зеландія, а також дві європейські міжнародні організації (інституційні члени) – Європейське економічне співтовариство та Європейський інвестиційний банк. Засновником з найбільшою кількістю акцій стали Сполучені Штати Америки. У зв'язку з цим фактом деякі вчені назвали ЄБРР «європейським банком з американським впливом» [10].

Слід підкреслити, що ЄБРР є єдиною міжнародною фінансово-кредитною організацією, членом та одним із засновників якої був Радянський Союз. У подальшому – після розпаду СРСР і Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, а також після розділу Чехословаччини – акції зазначених країн були розподілені між новими державами, що виникли внаслідок правонаступництва.

На даний час акціонерами Банку є 64 держави¹⁰, Європейський Союз (в особі Європейської комісії) та Європейський інвестиційний банк.

Україна стала членом ЄБРР та приєдналася до Угоди про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 р. [14] на підставі Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 р. № 379/92 [12] відповідно до умов, викладених у постанові Ради Керуючих Європейського банку реконструкції та розвитку від 28 березня 1992 р. № 21.

Відповідно до Угоди про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 р. [14] (набрала чинності 28 березня 1991 р. [7]) ЄБРР діє лише в тих країнах, які дотримуються принципів багатопартійної демократії, плюралізму і ринкової економіки і запроваджують їх у життя. Дотримання цих принципів ретельно контролюється Банком. На думку американського дослідника Едварда Х'юїта (Edward A. Hewett), ЄБРР можна розглядати, як впливовий засіб іноземної політики в руках могутніх Західних акціонерів [16].

Згідно з Угодою про заснування ЄБРР [14], Європейський банк реконструкції та розвитку був створений як багатосторонній фінансовий інститут, європейський по своїй суті та широко міжнародний за своїм членським складом. Потенційний вплив ЄБРР на європейські і світові міжнародні відносини був настільки значним і очевидним, що нідерландський вчений Поль Менквельд (Paul A. Menkveld) практично відразу після заснування Банку назвав ЄБРР «першим інститутом нового світового порядку» [18].

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що Європейський банк реконструкції та розвитку – це принципово нова міждержавна структура, яка до того не мала аналогів ані за складом засновників, ані за своїми цілями і методами діяльності. Вперше в історії міжнародних фінансових організацій в установчих документах Банку було закріплено норму, що надання фінансової допомоги певній державі безпосередньо залежить від політики цієї держави.

⁹ ЕКЮ (ЕКУ) – Європейська валютна одиниця (European Currency Unit), що використовувалася в європейській валютній системі з 1979 по 1998 роки. 1 січня 1999 р. ЕКЮ була замінена на євро за курсом 1:1 – *прим. автора*.

¹⁰ З них 42 європейські (включно з Україною з 1992 р.) і 22 неєвропейські країни – *прим. автора*.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у необхідності дослідження особливостей, правової природи та юридичних механізмів діяльності Європейського банку реконструкції та розвитку.

Література:

1. Европейский банк реконструкции и развития: правовые вопросы деятельности / Лебедева П. К. – Санкт-Петербургский государственный университет, на правах рукописи. – Дис. канд. юрид. наук. – 2003. – 130 с.
2. Европейский банк реконструкции и развития / Грязных С. П. – Деньги и кредит. – 1990. – № 9. – С. 51-55.
3. Міжнародні валютно-кредитні відносини : Навч. посібник / Н.І. Патики. – К.: КиМУ, 2012. – 324 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1031110447695/finansi/yevropeyskiy_bank_rekonstruktsiyi_rozvitku#976
4. Межгосударственные финансово-экономические организации Европы: Правовые аспекты учреждения и деятельности / Бобин М. В. – М.: Елекс-КМ, 2001. – 176 с.
5. Международные кредитно-финансовые организации / Моисеев А. А. – М.: Из-во МНИМП, 1999. – 272 с.
6. Международные финансовые институты и их взаимодействие с Россией: Учебно-методическое пособие / Стренина М. А. – М.: Из-во РУДН, 1999. – 98 с.
7. Основні документи Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basics.pdf>. – Заголовок з екрану.
8. Право международных организаций / Шибаева Е. А. – М.: Междунар. отношения, 1986. – 158 с.
9. Правовое положение международных финансовых организаций системы ООН / Левина Л. А. – Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М., 1998. – 166 с.
10. Причины и история создания Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР) / И. В. Миронова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/268/19462/17/>
11. Протокол об Уставе Европейского инвестиционного банка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu-law.ru/2011/06/protokol-ob-ustave-eib/>
12. Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку : Указ Президента України від 14 липня 1992 р. № 379/92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/379/92>
13. Универсальные и региональные межгосударственные финансовые организации развития (на примере Международного и Европейского банков реконструкции и развития) / Миронова И. В. – Санкт-Петербургский государственный университет, на правах рукописи. – Дис. канд. юрид. наук. – 2005. – 154 с.
14. Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development 29.05.1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basics.pdf>. – Заголовок з екрану.
15. European Bank for Reconstruction and Development, Chairman's Report on the Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development, 2013, p. 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basics.pdf>. – Заголовок з екрану.
16. European Bank for Reconstruction and Development; Hearings before the Subcomm. on International Economic Policy, Trade, Oceans and Environment of the Senate Comm. on Foreign Relations. – 101st Cong., 2d Sess. 26-27 (1990) (statement of Dr. Edward A. Hewett, Senior Fellow, Brookings Institution).

17. John Linarelli. The European Bank for Reconstruction and Development: Legal and Policy Issues. – 18 B.C. Int'l & Comp. L. Rev. – 361 (1995) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol18/iss2/3>

18. Origin and role of the European Bank for Reconstruction and Development Paul A. Menkveld. – 1991. – 184 p.

19. Origins of the European Bank for Reconstruction and Development Weber St. // International Organization. – Vol. 48. – № 1. – Winter 1994. – P. 1-38.

Чудновец Анастасия Андреевна. Учреждение Европейского банка реконструкции и развития.

В статье исследуются причины, предпосылки, этапы и особенности создания одной из наиболее влиятельных международных финансовых организаций современности – Европейского банка реконструкции и развития.

Ключевые слова: международные финансовые организации, Европейский банк реконструкции и развития.

Chudnovets Anastasiya A. Establishment of the European Bank for Reconstruction and Development.

Problem setting. The Article is focused on causes and stages of establishment of one of the most influential international financial organizations of modern age – the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD).

Recent research and publications analysis. The issues of establishment and functioning of international organizations, in particular, the European Bank for Reconstruction and Development, are treated by such national and foreign scientists as: O. I. Dunas, P. K. Lebedeva, L. A. Levina, M. O. Strenina, Ye. O. Shibayeva, Edward A. Hewett, Paul A. Menkveld and others. The scientists make a generalized conclusion that international organizations are necessary just in such fields of public life where joint actions provide the most efficient method for achievement of results than actions of individual countries.

Paper objective. This article is aimed at investigation of causes and stages of establishment of the European Bank for Reconstruction and Development as an international financial organization.

Paper main body. The objective of creation of the new international organization, that is, the European Bank for Reconstruction and Development consisted in: first, development of democracy and political reforms in countries of Central and Eastern Europe; second, European nature of such international establishment.

The initiator of creation of the EBRD is considered to be François Mitterrand, the President of France, who issued the appropriate statement in October of 1989.

The first international conference devoted to creation of EBRD was held since 15th till 17th of January, 1990. This conference resulted in taking decision by participating countries on necessity of creation of EBRD.

The second (and main) constituent conference was held since 8th till 11th of March, 1990, where an agreement was reached as to distribution of EBRD credits (60% – for support of private sector, 40% – for state sector to support infrastructure and promote private investments). The third international constituent conference was held since 8th till 9th of April, 1990, where a decision was taken on the first-ranking subscription of EBRD shares.

The final negotiations on creation of the European Bank for Reconstruction and Development was conducted in May, 1990, in Paris, where thirty eight countries (against eight ones) agreed the EBRD Articles of Incorporation on May 29, 1990. The constitutors of the European Bank for Reconstruction and Development include 40 participants: all European countries existing at this time (except for Albania); countries of other geographical regions: USA, Mexico, Venezuela, Morocco, Egypt, Israel, Japan, Australia, New Zealand, as well as two

European international organizations (institutional members) – the European Economic Community and European Investment Bank.

Ukraine became member of EBRD and joined to the Agreement on Establishment of European Bank for Reconstruction and Development on the basis of the Decree of the President of Ukraine dated July 14, 1992, No. 379/92.

According to the Agreement on EBRD establishment, the European Bank for Reconstruction and Development was created as a multilateral financial institution being European in its nature and widely international by its members.

Conclusions of the research. The European Bank for Reconstruction and Development is a principally new interstate structure that had no analogs both by founder members and by objectives and methods of activities.

Key words: international financial institutions, the European Bank for Reconstruction and Development.